

By, marsk og geest

By, marsk og geest 17

Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen

Udgivet af Ribe Byhistoriske Arkiv & Den antikvariske Samling i Ribe

Forlaget Liljebjerget

2005

Redaktion: Morten Søvsø, Jakob Kieffer-Olsen (ansv.),
Susanne Benthien, Claus Feveile,
Lars Hammer, Karen Margrethe Melbye,
Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2005 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er navnet på Den anti-
kvariske Samling i Ribes forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til
Anders Sørensen Vedel. Han udgav
i årene 1591-92 otte bøger, der var
"Prentet paa Liliebierget udi Ribe".
Om disse bogudgivelser og trykke-
riet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 87-89827-01-5

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811.
Om dette kort, se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustrationer på forsiden: Hjalteformet spænde fra Gl. Hviding, se side 5.

Illustrationer på bagsiden: Stik af en okse fra 1778, se side 58, og
ringspænde fra Dagmarsgade, se side 43.

Indhold

Steffen Steffensen	
I anledning af jubilæet	4
Iben Skibsted Klæsøe	
Et sælsomt spænde fra Ribe-egnen	5
<i>An unusual brooch from the Ribe area</i>	13
Knud Prange	
De halve løver i Ribe – baggrunden for Ribes byvåben	14
<i>Die halben Löwen in Ribe – der Hintergrund für Ribes Stadtwappen</i>	20
Per Kristian Madsen	
Kalvslund Kirke – en tilsyneladende beskeden kirkes alder og stråtag	22
<i>Kalvslund Church – the age and the thatched roof of an apparently humble church</i>	41
Mette Højmark Søvsø	
Middelalderlige ringspænder fra Ribe	43
<i>Medieval ring brooches from Ribe</i>	57
Wilma Gijsbers and Bert Lambooij	
Oxen for the axe. A contemporary view on historical long-distance livestock transport	58
<i>Okser for øksen. Et nutidigt blik på den historiske langdistance-transport af levende okser</i>	78
Bjørn Westerbeek Dahl	
"Forfattet i 1858 af A. Th. Techt" – kortet over Ribe fra 1. udgaven af Trap-Danmark	80
<i>"Verfasst in 1858 von A. Th. Techt" – die Karte von Ribe in der Erstausgabe von Traps "Danmark"</i>	91
Uwe Dall	
Ribe Købstads eksistenskrise o. 1900 og indlemmelsen af Lustrup-Tved-Tange Kommune	92
<i>Ribe's crisis around 1900 and the incorporation of Lustrup, Tved and Tange municipalities</i>	103
Uwe Dall	
Af familien Keldorffs krønike – et industrieventyr i Tange 1947-1973	104
<i>From the annals of the Keldorff family</i>	118

De halve løver i Ribe

– baggrunden for Ribes byvåben

Af Knud Prange

Ribes byvåben er smukt, det er et af landets ældste, og dets motiv er yderst særpræget. Artiklen beretter om baggrunden for våbenets opståen og om en dramatisk begivenhed, der knytter sig til en tidligere borgmesters tyveri af byens signet, og hans udstedelse af falske dokumenter.

Når kommunesammenlægningen træder i kraft d. 1. januar 2007, er der en række gamle kommunevåbener/byvåbener, der pludselig bliver uaktuelle. Da Ribe indgår i den nye storkommune omkring Esbjerg, gælder det formodentlig også for Ribes våben. Det kan man virkelig beklage af rigtig mange grunde. Våbenet er et af landets ældste byvåbener, dets fortællende indhold er helt specielt, og dets historie er i flere henseender interessant. Man kunne ønske, at våbenet fortsat måtte blive brugt af institutioner, der har en nær tilknytning til det gamle Ribe. En liste over Ribes våbener før 1660 følger sidst i denne artikel.

For at forstå våbenets billedindhold og historie må vi gå helt tilbage til korstogstiden. I begyndelsen af 1100-tallet blev det nemlig mode, at de jernklædte adelsmænd, der deltog i korstog eller turneringer, fik malet motiver på deres kampskjolde. Der var tale om ganske enkle motiver med nogle få farver, så man hurtigt kunne se, hvem der var hvem i kamptumlen eller ved turneringerne. Det er ganske det samme fænomen, som når to hold fodboldspillere bærer forskelligt farvede trøjer og bukser, eller cykelryttere har trøjer med forskellige motiver og farver. De kan på den måde hurtigt se, hvem der er hvem, og tilskuerne kan følge de enkelte sportsfolk.

Motiverne på krigernes skjolde kunne være meget forskellige: Dyr, planter, genstande, sol, måne og stjerner eller fantasivæsener, men man kunne også udsmykke skjoldet rent abstrakt: Delt lodret, vandret, på skrå eller sribet i forskellige farver, og man kunne kombinere motiverne på alle mulige måder. Våbenmærkerne blev hurtigt arvelige, og en del adelsfamilier tog endda navn efter deres våben: Oxe, Galt, Rosenkrantz, Sparre eller Bjælke. For fyrstelige familier blev våbenmærket ganske

Fig. 1. Ribes ældste bysegel (segl 1) som det kendes fra et eneste bevaret segl under et dokument fra 1295. Efter Grandjean 1937.

Ribes ältestes Siegel (Siegel 1), so wie es bekannt ist, auf einem einzig bewahrten Siegel unter dem Dokument aus dem Jahre 1295.

simpelt identisk med selve landet, således blev Danmarks rigsvåben de tre blå løver omgivet af hjerter, som oprindeligt var Valdemarslægts våbenmærke.

Nu holdt korstogene imidlertid op, og turneringerne gik af mode, men våbenskjoldene og heraldikken overlevede. Fra urgammel tid har mennesker kendt til at besegle dokumenter. Det var sjæl-

Fig. 2. Det endnu bevarede signet af forgyldt sølv i Rådhusamlingen. Det ældst kendte aftryk af det (segl nr. 2) er fra 1311. Billedet er spejlvendt, så motivet fremstår, som det gør på seglaftrykkene. 1:1. Foto: Den antikvariske Samling.

Das noch bewahrte Siegelstempel aus vergoldenem Silber in Rådhusamlingen. Das älteste bekannte Abdruck ist aus dem Jahre 1311. Das Bild ist spiegelbildlich, so dass das Motiv hervortritt, wie es auf den Siegelabdrücken tut.

dent, at folk kunne skrive, men i stedet havde de et signet, også kaldet en seglstampe, som de kunne lave et aftryk af i voks – senere i lak – på dokumentet som bevis for, at de havde ”underskrevet” og godkendt det. Signetet kunne vise et bomærke, initialer, en figur eller lignende, men for adelige var det naturligt at vælge deres eget våbenskjold som mærke i signetet. Man kan sige, at heraldikken var gået i civil tjeneste. Nu var der jo andre end adelige, der havde brug for at besejle dokumenter, så skikken bredte sig hurtigt til gejstlige, borgere og bønder. Nogle af dem valgte motiver, som lå helt på linje med adelens våbenmærker, andre foretrak bomærker eller bogstaver. Også byerne havde selvfølgelig brug for at besejle dokumenter, og de fik derfor ret hurtigt anskaffet sig seglstanper.

Det er lidt svært at sige, hvornår dette skete. Der er nemlig ikke bevaret så forfærdelig mange seglstanper – også her er Ribe dog bemærkelsesværdig – og heller ikke antallet af bevarede segl er

særligt stort. Det vil sige, at et segl på et dokument fra for eksempel år 1200 godt kan være lavet med en seglstampe, der måske er mindst 50 år ældre. En by kan også have mere end én seglstampe i brug ad gangen; vi vil se eksempler på begge disse forhold senere. Det ældste bevarede bysegl er vistnok Kölns fra ca. 1116, og det ældste i Skandinavien er Kalmars fra 1247. Blandt de ældste danske bysegl kan nævnes Københavns fra 1275, Roskildes fra 1286 og så Ribes, der hænger under et dokument fra 1295. Man mener, at det ud fra en stildatering måske er 50 år ældre, og det er kun bevaret i det ene eksemplar. (Segl nr. 1 på listen sidst i artiklen – fig. 1.) Senest 1311 har man fået lavet et nyt signet med det samme våbenmærke. Der er tale om noget af et pragtstykke, hele 87 mm i diameter og lavet af forgyldt sølv, og det er – ret usædvanligt – bevaret den dag i dag (segl nr. 2, fig. 2).

Mange bysegl kan virke lidt uoverskuelige med mange, ikke mindst religiøse, symboler klem

sammen på en lille plads. Det var jo ikke meningen, at de skulle kunne ses på afstand, sådan som de skjolde, der blev båret i kamp. Andre viste i forenklet form byens beliggenhed ved en å eller havde gengivelsen af en markant bygning, kirke eller borgtårn. Ikke få danske byer havde et skib i våbenet, og enkelte havde en løve, der var hentet fra det danske rigsvåben.

Blandt alle disse våbener markerer Ribes sig som noget helt specielt og også lidt forbavsende. Våbenet viser nemlig to figurer kombineret på en ganske særlig måde. I højre side ser man domkirkens karakteristiske vestende med de to tårne af uens størrelse, til venstre ser man tre halve kronede løver. Eller rettere sagt leoparder. Heraldikere kalder nemlig løver, der ser ud mod beskueren, for leoparder, men er de vist i profil, kaldes de løver. Dyrene er i den grad halve, at man oven over ryggen ser den halve hale.

Heraldikerne anvender normalt udtrykkene heraldisk højre og venstre også kaldet *dexter* og *sinister* for at udtrykke, at det er den person, der førte våbenet og altså stod bag det, der beskriver det. Det vil altså sige det modsatte af, hvad en almindelig tilskuer ser. Her og i det følgende er der brugt betegnelsen højre og venstre, som det umiddelbart opfattes af beskueren.

Den specielle konstruktion af løver og domkirke har selvfølgelig kaldt på forskellige fortolkninger. Den Ribe-fødte præst Mads Pedersen Rostoch skrev omkring 1690 en Ribebeskrivelse, som dog først blev udgivet 1967.¹ Her mener han, at de to tårne måske skal henvise til "dend kostelige DomKirke og dends Høye Taarn ... de tre blå løver skal effter noglis meening betyde de Tre strømme som gaar igiennem Byen." I øvrigt henviser han til professor Jens Bircherod "der udi et Skriffth som kaldes Cordati Leones eller de insignibus Daniæ Disqvisitio have bevist at Kong Harald Hyldetand som Levede ongefuehr 3tio seculo effter Christi fødsel og meenes at have Allerførst de Tre Løver i Danmarkis Vaaben indfördt, Hand haver udi Trende Grændse-Stæders Vaaben indsat disse Tre Danske Løver af et Taarn udseende. Dend Eene Bye haver været TreLøfborg udi Skaane imod de Svenske og Gotiske Grendser... og haver af samme Tre Løver sit Navn. Dend anden er Nykiøbing i Falster mod det Romerske Rigin Grændtzer. Og

dend Tredie Ribe imod Skotland og mare Britannicum." De fik af samme konge ens våben "paa det at Danmarkis Tre løver skulle saasom Vogtere ud af disse Tre Grændse Stæders Taarne see ud imod de nærmist Liggende eller paagrændsende Riger, og dennem frygt indiage etc." På samme måde, skriver Rostoch, som kong Valdemar 2. har givet Riga i Lifland som grænsefæstning de samme tre løver i sit våben.

Citatet er ret typisk for den måde, hvorpå lærde folk kunne citere og ræsonnere. Rostoch mener først, at de tre blå løver er symbol på de tre forgreninger af åen, som går gennem byen, men anfører umiddelbart derefter, at det er løverne fra det danske rigsvåben; og de to påstande stemmer jo dårligt overens. Han har heller ingen indvendinger mod Bircherods påstand om, at rigsvåbenet stammer fra Harald Hildetands tid. Uanset hvad, man måtte mene om denne sagnkonge, så kender man ikke til noget rigsvåben – eller heraldik i det hele taget – fra det tredje århundrede. Det er ca. 900 år for tidligt. Ideen om de tre grænsebyer med ens våbener er interessant, om end lidt uheraldisk, og den er da heller ikke rigtig. Trelleborg havde en mur med tårn i sit våben, Nykøbing Falster førte et skib. Oplysningen om Riga er heller ikke rigtig, byen havde en byport i sit våben, men her er der måske tale om en forveksling med Reval, der faktisk havde og stadig har tre blå løver i skjoldet. Eksemplet viser også, at man skal være forsigtig med at stole på i og for sig rimelige eller i hvert fald mulige påstande i gamle historiske værker. Selv om de fremføres med henvisning til lærde forskere, kan de udmærket være forkerte, og i dette tilfælde kan man i hvert fald afvise ideen om de tre grænsebyer med ens våbener.

Rostochs tolkning af byvåbenet går igen i Ribepræsten Matthias Galthens værk om byen fra 1792.² Den ene halvdel af våbenet volder stadig ikke besvær, det viser den vestre ende af domkirken, men på den nordre side af det største tårn "sees 3 over hinanden kronede Løver som i fuld Spring udstikke af Taarnet. Disse 3 Løver skal, efter de fleestes Meening betegne de trende åens hovedstrømme; thi at Strømme afbildes ved Løver, beviser man af det Danske Vaaben, i hvilket de 3 Løver betyde de 3 Belter". Galthen kan ikke sige noget om våbenets alder, kun at byen har

Fig. 3. I Rådhuusamlingen i Ribe findes et middelalderhåndskrift. Oven på dets oprindelige bogspænde er loddet en gengivelse af byvåbenet, hvor løverne stikker ud af tårnets vinduer. Til gengæld har de mistet deres haler. Stammer måske fra tiden omkring 1600. Foto: Den antikvariske Samling.

In Rådhuusamlingen in Ribe gibt es eine mittelalterliche Handschrift. Auf ihrer ursprünglichen Spanne ist eine Wiedergabe des Stadtwappens gelötet, wo die Löwen aus den Fenstern des Turmes hervorgucken. Sie haben aber ihren Schwanz verloren. Sie stammt wahrscheinlich aus der Zeit um 1600.

fået det ”efter Domkirkens Opbyggelse”. Han er altså noget mere forsigtig end Rostoch, men holder fast ved tanken om løverne som symbol for åen. Han skulle – som vi senere vil se – hellere have holdt fast i rigsvåbenets løver. Han var ikke ene om at tro, at strømme eller bæltter kunne symboliseres ved løver. Tanken er formentlig kun opstået, fordi de danske løver var blå; løverne i det engelske rigsvåben er gule, men ingen er kommet på den tanke, at de skulle symbolisere havene omkring England. Ideen om, at løver skulle visualisere vand, er og bliver meget søgt, hvorfor ikke i stedet vælge blå bølger, bjælker eller skibe. Man kunne også have valgt en fisk, hvis der absolut skulle være tale om et dyr.

Der er endnu en misforståelse, som Rostoch og Galthen er fælles om, nemlig at løverne stikker ud af – eller ser ud af – tårnet. Sådan kan man faktisk mange steder se våbenet gengivet – ganske tydeligt på bogspændet fig. 3 – og det er jo ganske naturligt, hvis løverne skal holde vagt eller forsvare byen. De to ældste segl viser dog tydeligt, at der er

tale om noget helt andet. Løverne stikker aldeles ikke ud af tårnet, hvad man let kan forstå, når man ser på halernes placering. Der er ganske enkelt tale om halve løver, der blot ”støder sammen med” kirkefacaden i skjoldets højre halvdel. Det, vi ser, er en kombination af to forskellige våbenelementer; et fænomen man også kender fra adelige våbener. Hvis en adelsmand af en eller anden grund ønskede at markere ikke blot sit fædrene, men også sit mødrene våben, kunne han gøre det ved at kløve begge våbener og sætte de to halvdele sammen til ét nyt våben, sådan at de to motiver stødte sammen ved den lodrette delingslinje. Fænomenet kendes i Norden allerede fra midten af 1200-tallet.³ På den måde opstod der nye våbener med for eksempel halve liljer eller halve ørne, der var ”faste på delingen”, som heraldikerne kalder fænomenet. Og det er netop det, der er sket her. Den ene halvdel af våbenet gengiver Ribes dominerende kirke med de to markante tårne, den anden del indeholder tre halve løver med hoved, forben og halv hale. Dyrene støder op til kirken, men har ellers ikke noget med den at gøre. De er hentet fra det danske rigsvåben (eller Valdemarernes våben om man vil), og de markerer så tydeligt, som man næsten kan gøre, at Ribe ligger i Danmark, og at den er kongens by.

Det er ærgerligt, at man ikke kan datere Ribes ældste segl mere præcist end, at det i hvert fald er ældre end 1295 – og muligvis 50 år ældre. Der findes nemlig fra Sønderjylland to ganske tilsvarende eksempler på kløvede og kombinerede våbener fra omtrent samme tid. Da Sønderjylland blev et hertugdømme under hertug Abel, brugte han som hertug ikke sit fædrene våben: Valdemarernes tre løver. Han ændrede det – ved hvad heraldikerne kalder en brisure – på den måde, at han kun førte to løver i skjoldet, der er kendt fra et seglaftryk fra 1245.⁴ Dette våben blev siden hertugslægtens og dermed også Sønderjyllands (Slesvigs) våben. Vi ser det den dag i dag i det store danske rigsvåben og i let ændret udgave i Sønderjyllands amtsvåben. Hertug Valdemar (den 4.) og hans søn Erik (den 2.) førte imidlertid våbenet på en anden måde, idet de kløvede det og kombinerede to halve løver til venstre i skjoldet med deres mødrene våbener, henholdsvis Rügen og Sachsen, til højre.

Disse to kombinationer kendes fra 1286 og

1309.⁵ Det ældste af dem er altså jævn gammelt med det ældste segl fra Ribe fra 1295, men hvis Ribes seglstampe virkelig er omkring 50 år ældre, så kan det godt være den, der har givet hertug Valdemar inspiration til hans segl. Det er dog heller ikke umuligt, at påvirkningen er gået den anden vej, og endelig kan de to kløvede våbener være opstået uafhængigt af hinanden.

Der er imidlertid næppe tvivl om, at Ribes byvåben har påvirket et andet våben. Da Flensborg by, som lå i hertugdømmet, fik et våben, som er kendt fra 1386, har man ganske givet skelet til Ribes våben. Også dette våben blev nemlig kløvet; nu med et bygningsværk til højre, her var det byporten, og med landsherrens halve våben til venstre; altså to halve løver. De to byer har dermed klart markeret, at de lå henholdsvis i kongeriget og i hertugdømmet, der var blot en løve – eller rettere $\frac{1}{2}$ løve – til forskel. Det er en morsom historisk pointe, der nu vil forsvinde, hvis Ribes våben går af brug.

Der findes en interessant parallel til denne historie om løverne i Flensborg og Ribe. I Sønderjyske Årbøger 2002, har lederen af Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Nationalmuseet, overinspektør Jørgen Steen Jensen, skrevet om sønderjyske mønter.⁶ Han omtaler her en Flensborg- og en Ribe-mønt, som begge dateres til omkring 1380. Flensborg-mønten har på forsiden et spidst skjold med de to slesvigske (sønderjyske) løver. Omskriften er ”Moneta Holsacie”, altså Holstens mønt, men bagsiden bærer bynavnet ”Civitas Flensburg.” Jørgens Steen Jensens forklaring er, at mønten er slået efter, at greven af Holsten havde overtaget styret i Slesvig, men at der kan ligge en bevidst tvetydighed i indskriften.

Ribe-mønten har på forsiden en liggende kronet leopard og på bagsiden et kors med fire tilsvarende dyr i vinklerne. Altså ikke tre løver/leoparder, som man jo ud fra de to ældste bysegel kunne have ventet, men kun én, hvad der måske er en helt speciel forklaring på. Der er dog ikke tvivl om, at der er tale om en ”dansk” løve, for mønten har på bagsiden teksten ”Moneta Ripens” dvs. Ribe mønt, mens forsiden, der findes i to varianter, har teksten Civitas in Regno (dvs. en by i kongeriget) eller ”Civitas Rengni”, hvad der betyder det samme. Jørgen Steen Jensen har den interessante kommentar

at ”Rengni” skulle have været genitiv af Regnum (kongerige), men at der er kommet et n for meget med. ”Man kunne forestille sig, at stemplet er skåret af en dansktalende for hvem formen ...ng er en naturligere sammensætning end det latinske ....gn.” Jørgen Steen Jensen skriver, at intet tyder på, at det er en kongelig mønt, faktisk er det efter alt at dømme den eneste danske mønt, som decideret angiver, at den ikke er kongelig – uanset at møntprægningen er et kongeligt regale. Den angiver, at den er udstedt af byen Ribe, og man kan mene, at det hænger sammen med, at en egentlig udmøntning i denne del af Danmark ikke har fundet sted siden 1332. Indskriften angiver tillige, at byen Ribe lå i kongeriget. Efter at den sidste sønderjyske hertug var død i 1375, var Sønderjylland på vej til at tilhøre de holstenske grever som dansk len. Jørgen Steen Jensen betragter altså udmøntningen som en statsretslig manifestation fra Ribes bystyre: Vi hører til kongeriget, vi er ikke sønderjyder! Altså præcis den samme tankegang, der havde ligget bag udformningen af byens våben engang i 1200-tallet.

Man kan som sagt undre sig over, at Ribe-mønten nøjes beskedent med én kronet leopard, men det hænger måske sammen med en gruelig tildragelse, der udspillede sig i 1377 og de følgende år. Historien er beskrevet af Per Kristian Madsen, og den går i al korthed ud på, at den tidligere borgmester Jacob Jensen ved nytår 1377 havde bemægtiget sig stadens signet og nøgler og lukket en væbnet skare ind i byen og sammen med dem trængt ind i domkirkens store tårn.⁷ Her forgreb han sig på de ejendele, som nogle borgere opbevarede i tårnet, og dagen efter forsøgte han at slå en fremtrædende borger ihjel i selve kirken. Tilmed udstedte han breve i byens navn og forseglede dem med det stjålne signet. Vi ved ikke, hvordan historien endte, men Jacob Jensen forsvandt fra byen, som krævede straf over ham, hvor han end måtte blive pågrebet. Nu er det ikke til at vide, hvilket signet han stjal. Signet nr. 2 (se listen over bevarede segl sidst i artiklen) kendes i aftryk fra 1311 til 1543 og signet nr. 3 i aftryk fra 1377 til 1539. Begge signeter er bevaret den dag i dag, så med mindre der er tale om et ellers totalt ukendt signet, så må man have fået fat på Jacob Jensen eller i hvert fald det stjålne signet. (Fig. 4)

Som det fremgår, har man brugt de to nævnte signeter nogenlunde samtidig, men en mulig forklaring på, at man har anskaffet sig signet nr. 3, er, at det var nr. 2, der blev stjålet nytår 1377. Vi har et aftryk af det fra 1366 og igen et fra 1379. Det kunne antyde, at man ikke har kunnet bruge det i tiden lige efter 1377, men antallet af bevarede aftryk er meget lille, så sikker kan man ikke være. Men signetet var i hvert fald væk i en periode, og et signet skulle byen have. Så måske har man umiddelbart efter nytår 1377 fået stukket et nyt, nemlig nr. 3. Det ældste aftryk, vi kender af det, er fra september 1377. Signetet er bemærkelsesværdigt ved at have et ganske andet billedindhold end de to foregående. Det viser nemlig en portal med Maria og Jesusbarnet. Ved siderne er der strøet hjerter, og under Maria ser man en kronet leopard. At der er tale om én og ikke tre, eventuelt tre halve løver, kunne skyldes, at man ville have et anderledes signet med et helt andet seglbillede, som kunne bruges, indtil man eventuelt fik det gamle igen. Ved at ændre på billedindholdet kunne man markere, at breve beseglet med det gamle signet var ugyldige, det var det nye, der ”tegnede” byen. Og ved at vælge en kronet leopard og hjerter markerede man sig dog igen som den *danske* by Ribe. Her har vi måske grunden til, at mønten fra omkring 1380 netop kun har én kronet leopard, og så kan man tilføje, at møntens og signetets leoparder ligner hinanden temmelig meget. De kan meget vel være lavet på den samme tid og måske endda af den samme mand.

Nu fik man imidlertid det gamle signet tilbage, og man har så brugt de to i flæng. Det ene kaldes i omskriften for et segl, det andet for et sekret. Det sidste betegnede oprindeligt et signet der blev anvendt til mindre betydningsfulde og måske mere private formål, men forskellen udviskedes ret hurtigt. Efter reformationen gav signet nr. 3 med jomfru Maria og Jesusbarnet måske for mange mindelser om den katolske tid, som man var i gang med at kæmpe sig ud af, og det sidst bevarede aftryk finder vi i 1539. Omtrent samtidig har man fundet det gamle segl (nr. 2) for gammeldags eller måske for stort og besværligt at anvende, i hvert fald kender vi ikke aftryk af det efter 1543. Til gengæld fik man ret hurtigt lavet ikke mindre end fire nye signeter. De er alle indgraveret med årstal,

Fig. 4. Det signet (segl 3), der måske stammer fra 1377, hvor en svigagtig borgmester stjal byens gamle signet. Dette katolsk prægede byvåben gik af brug kort efter reformationen. Det originale signet af bronze er bevaret i Rådhusamlingen. 1:1. Foto: Den antikvariske Samling.

Das Siegelstempel (Siegelstempel 3), das vielleicht aus dem Jahre 1377 stammt, wo ein arglistiger Bürgermeister das alte Siegelstempel der Stadt stahl. Dieses vom Katholizismus geprägte Stadtwappen kam kurz nach der Reformation ausser Gebrauch. Das ursprüngliche Siegelstempel aus Bronze ist in Rådhusamlingen

så vi kan være helt sikre på, at de er fra 1553, 1553, formentlig 1555 og 1561. Af disse signeter (nr. 4, 5, 6, og 7) er nr. 4, nr. 5 og nr. 7 brugt i den samme periode. Det er samtidig meget oplysende, at nr. 5 fra 1553 kun kendes i ét eneste aftryk, nemlig fra 1648. Det er næsten utænkeligt, at seglet først er taget i anvendelse 95 år efter, at det blev lavet. Noget lignende gælder for nr. 6, som kendes i to aftryk, der er ca. 100 år yngre end signetet. De to eksempler illustrerer tydeligt, at det er uhyre svært at sige noget om et signets alder ud fra, hvornår der kendes aftryk af det. Det fortæller også, at der må være et betydeligt antal dokumenter, der er gået tabt i tidens løb.

Alle disse nye signeter viser det oprindelige våben: Domkirkens vestfacade og de 3 halve løver. Maria med Jesusbarnet blev et mellemstykke, der formentlig har sin baggrund i den tidligere borgmeisters svigagtighed. Da det var gået af brug efter reformationen, vendte man tilbage til det oprindelige våben med den usædvanlige og meget smukke markering af, at Ribe er en by i kongeriget. Man kan kun beklage, hvis dette herlige våben med den morsomme historie nu skulle gå helt ud af brug.

Bevarede segl ældre end 1660⁸

Segl 1: Domkirkens vestfacade og 3 halve leoparder. Næsten ingen omskrift bevaret. Ca. 80 mm. Ét aftryk 15. april 1295.

Segl 2: Domkirkens vestfacade og 3 halve leoparder. Omskrift: SIGILLUM CIVITATIS RIPENSIS. 87 mm.

Stampen af forgyldt sølv er bevaret.

15 stk. aftryk (flere kun i små brudstykker) 1311-1543.

Segl 3: Maria med Jesusbarnet i en portal, derunder en kronet leopard, strøede hjerter ved siderne. Omskrift: SECRETUM BURGENSEM DE RIPEN. 52 mm.

Stampen af bronze er bevaret.

13 stk. aftryk 1377-1539.

Segl 4: Domkirkens vestfacade og 3 halve løver samt årstallet 1553. Omskrift: S' & ARMA CIVITATIS RIPENSIS. 29 mm

6 stk aftryk 1554-1653.

Segl 5: Samme motiv samt årstallet 1553. Samme omskrift. 34 mm.

Ét aftryk 1648.

Segl 6: Samme motiv samt årstallet 1575. Det tredje ciffer i årstallet kan ikke læses. Samme omskrift. 38 mm.

2 stk. aftryk: 1654-1655.

Segl 7: Samme motiv samt årstallet 1561. Omskriften RSV (Ribe stads våben)

2 stk. aftryk 1583-1625.

Noter

1. Rostoch 1967, s. 49 f.
2. Galthen 1792, s. 82 f.
3. Scheffer 1975, sp. 503.
4. Grandjean 1926, s. 47.
5. Sammesteds.
6. Jensen 2002, s. 21 ff. Der er afbildninger af de omtalte mønter s. 22.
7. Madsen 1983, s. 33 ff.
8. Grandjean 1937, s. 36 f med afbildninger tavle 14, d og e samt tavle 15 a-e.

Litteratur

Galthen, Matthias: *Beskrivelse af Kiøbstæden Ribe fra sin Begyndelse indtil nærværende Tid*, 1792.

Grandjean, P. B.: *Det danske Rigsvaaben*, 1926.

Grandjean, P. B.: *Danske Købstæders Segl indtil 1660*, 1937.

Jensen, Jørgen Steen: Sønderjyllands mønthistorie til 1864, *Sønderjyske Årbøger 2002*, s. 7-60.

Madsen, Per Kristian: *Ribe Raadhussamling, Mark og Montre*, 1983 s. 32-43.

Rostoch, Mads Pedersen: *Dend gamle og Navnkundig Kiøbstæd Ribe*, udg. af Mogens Bencard, 1967.

Scheffer, C. G. U.: artiklen Vapen i *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder*, bd. 19, 1975.

ZUSAMMENFASSUNG

Die halben Löwen in Ribe

– der Hintergrund für Ribes Stadtwappen

Ribes Stadtwappen ist eins der ältesten in Dänemark und ist wegen seines Siegels und seiner Geschichte interessant. Das älteste Siegel, nur in einem Exemplar bekannt, hängt unter einem Dokument aus dem Jahre 1295, aber das Siegel als solches ist vielleicht 50 Jahre älter. Das Bild des Siegels ist bemerkenswert. Es zeigt auf der einen Seite das Westende des Doms mit den charakteristischen zwei Türmen, auf der anderen drei halbe gekrönte Löwen. Ältere Verfasser haben die Löwen als Symbol für den dreigeteilten Lauf der Aue durch Ribe aufgefasst und haben gemeint, dass die Löwen aus dem Turm starrten, um die Stadt gegen Feinde zu wehren. In Wirklichkeit ist Das Siegel eine Kombination von zwei Wappen, von Heraldikern Demidiation genannt. Die eine Hälfte des Wappens symbolisiert die Stadt (der Dom), die andere (die halben Löwen) stammt aus dem Wappen des Königsgeschlechtes, das drei ganze Löwen zeigt. Hiermit wird hervorgehoben, dass Ribe im Königreich gelegen ist und die Stadt des Königs ist. Sie gehört nicht zum Herzogtum Schleswig. Ungefähr zur selben Zeit, 1286, führte der Herzog in Schleswig Waldemar ein Wappen, das zwei halbe Löwen kombinierte, nämlich sein väterliches Wappen mit dem mütterlichen Wappen aus Rügen. Es ist nicht bekannt, ob es eine Verbindung zwi-

schen diesen zwei seltenen Wappenkonstruktionen gibt.

Im Jahre 1377 stahl ein früherer Bürgermeister das Siegel der Stadt und fing damit an, falsche Dokumente auszustellen. Im Zusammenhang mit diesem Ereignis bekam die Stadt wahrscheinlich ein neues Siegel, das dritte. Es zeigt Maria und das Jesuskind. Das Ziegel zeigte aber auch einen gekrönten Löwen und Herzen, Elemente, die aus dem Reichwappen genommen ist. Ribe ist immer noch eine dänische Stadt. Die Stadt bekam das alte Siegel wieder, und kurz nach der Reformation hörte man damit auf, das Siegel mit Maria zu verwenden. Es hat wahrscheinlich zu katholisch gewirkt. In den 1550'er Jahren wurden ein Haufen von neuen Siegeln gemacht- alle mit dem alten Wappenbild, dem Dom und den halben Löwen.

Knud Prange, mag. art., pens. universitetslektor
Degnemose Allé 26
2700 Brønshøj
knud.prange@webspeed.dk